

12 | Marcel Wanders

elegantie voor Laufen

63 | Stand van Zaken

douchetoiletten

16 | ISH

alles dunner en fijner

54 | Bette

perfectie in staal

39 | iF Design Awards

de beste vierentwintig

inhoud

3 VOORWOORD

7 NIEUWS

12 DESIGNER Laufen stond al lang bekend als het keramiekmerk met de meeste grote designers. Daar is nu Marcel Wanders aan toegevoegd. Met The New Classic vult hij precies het gat dat er nog was in het brede assortiment.

16 BEURS Dunner en fijner wordt bijna alles in de badkamerwereld. Dat was een van de eerste indrukken die we kregen op de ISH vorige maand in Frankfurt. Maar er was nog veel meer te zien. Een brede blik op een belangrijke beurs.

26 EVENT Het World Architecture Festival in Amsterdam bood weer veel visies op de toekomst. Founding partner Grohe legde er nadruk op duurzaamheid.

28 AWARDS Een keuze uit de winnaars van de Iconic Awards van de Keulse IMM: veel architectonische vormen en lijnen.

30 SHOWROOM Sjartec in Leiden heeft geen verkopers en geen baas. Wel zes interieurarchitecten die de klant aan de hand nemen. En een enthousiaste ondernemer die als kleinzoon van de oprichter het familiebedrijf steeds interessanter maakt.

33 FABRIKANT Dun keramiek is al een paar jaar de trend. Villery & Boch brengt het als eerste ook buiten de premium-sfeer in zijn Collaro-programma.

34 AWARDS Design Plus heten de designprijzen van de ISH. De winnaars vormen dit jaar een opvallend internationaal gezelschap.

36 FABRIKANT Vijftien jaar geleden begon Lammert Moerman met het introduceren van brutaal industriële sferen in de badkamer. De collectie van JEE-O is sindsdien steeds breder geworden.

39 AWARDS De iF Design Awards zijn samen met de Red Dots de belangrijkste in Europa. Wij kozen de interessantste 24 prijswinnaars.

46 STARCHITECT Hij wordt afwisselend bewonderd en verguisd: Paul O. Gehry, de Amerikaanse architect voor wie rechte lijnen niet vanzelfsprekend zijn.

52 ONDERNEMEN Hoe kom je als badkamerondernemer aan goed personeel? En vooral: hoe zorg je dat je die toppers in je zaak vasthoudt? Goede raad van Hein van Baalen.

54 PROFIEL Bette loopt al jaren voorop met topdesign in baden en wastafels van geëmailleerd staal. Een blik op een familiebedrijf dat met succes een eigen weg kiest.

58 ONTWERPEN Mariska Jagt begon in de hotelwereld. Nu ontwerpt ze badkamers, en voelt ze zich in het bijzijn van haar opdrachtgevers soms nog steeds een gastvrouw.

63 STAND VAN ZAKEN Het douchetoilet dringt alsmat verder door op de Nederlandse markt. Er is inmiddels te kiezen uit zeker acht merken, met elk hun eigen bijzondere eigenschappen.

66 SARA ROSENTHAL vertelt over wat wellness nog meer kan betekenen als je het vermengt met werken, eten en gezondheid.

Vernieuwing doet leven

Rob Vermeulen

Een jaarlijks evenement leeft pas als het telkens een beetje verandert. Aan die voorwaarde voldoet de Küchenmeile beslist. Area30 groeit elk jaar een stukje ten koste van de parkeerplaats. Altijd verhuist er wel iemand. Merken gaan ten onder en keren soms weer terug op het zijtoneel. Hollandse huizen komen en gaan. En dan verrijst er ineens een nieuwe locatie waar je niet omheen kunt, zoals nu Architekturwerkstatt in Löhne.

Een permanente presentatie van vijf merken die een aanwinst mag heten, zoveel is bij de première in september wel duidelijk geworden. Het niveau was al uit de deelnemers af te leiden: Leicht, Gessi, Liebherr, Inalco en V-Zug zijn stuk voor stuk niet van de straat. Maar ook de praktijk klopt helemaal. Een nuchter grijs gebouw in een stil buurtje, niets om de aandacht van

de producten af te leiden. Alle deelnemers hebben een flinke, rechthoekige ruimte aan weerszijden van een brede binnenstraat. Voorzieningen zijn prima, geen lawaai, wel frisse lucht en hier en daar daglicht. Architekturwerkstatt mag blijven en zal dat ook zeker doen. Overigens was dit niet de Küchenmeile van het vele grote nieuws en ook dat gaat waarschijnlijk niet veranderen. Wie het zich kan veroorloven om komend voorjaar op de Eurocucina te gaan staan, houdt zijn kruit rond de A30 droog. Nergens komt er zo'n menigte kijken als in Milaan, waar bovendien ook de Aziaten de knal kunnen horen. Wat niet betekent dat we bang moeten zijn dat de Küchenmeile zijn betekenis verliest zoals Keulen misschien wel zal doen. De enorme Duitse markt heeft deze plek nodig. En de Nederlanders horen daar onontkoombaar bij.

Ook over de trends op deze Küchenmeile kunnen we kort zijn: hout groeit en terwijl consumenten in meerderheid nog steeds witte keukens kopen, wordt het op de beurzen alsmaar donkerder. Zo donker, dat je er bijna niet meer bij hoort als je niet je eigen zwarte Fenix-imitatie hebt bedacht. Het geldt ook voor inbouwapparaten, waar minimalisme troef is. En verder is er voldoende ruimte voor nieuwe ideeën. Want niet alleen de Küchenmeile moet permanent blijven veranderen om de toekomst aan te kunnen, dat geldt voor hele keukenwereld.

volgende Küchenmeile: 19 - 25 september 2020

KÜCHENMEILE HEEFT BAAT BIJ NUCHTERE NIEUWE RUIMTE

ALNO Voor het tweede jaar stond het herrezen Alno in het nieuwe Cube30-onderkomen tegenover de grote beurstent in Löhne. Met grotendeels dezelfde collectie als vorig jaar, maar met wel wat meer aandacht voor de twee sterke punten van dit merk: knappe fabricage-technieken en veel aandacht voor architectonische vormen. Wat dat laatste betreft moeten we in de gaten houden wat er met Space gebeurt. Dat is een zich ontwikkelend model met heel veel mogelijkheden rondom aluminium staanders. Groot of klein, simpel of uitbundig, hier kan heel veel mee, met een natuurlijk gebaar in de richting van keuken/woonintegratie.

BAUKNECHT Er is wat over gesteggeld maar in Nederland gaat de Collection.09-inbouwserie van Bauknecht gewoon 'Collectie.09' heten. Zo moet het, want dit Whirlpool-merk heeft hier vanouds een goede en betrouwbare naam. De nieuwe modellenserie is dat ook, met een ruime keuze aan features en combinaties en een keurig uiterlijk. Net als de .11-serie werden deze apparaten vorig jaar al geïntroduceerd, inmiddels zijn ze echt te bestellen.

ARTE Marmer is hevig in de mode bij werkbladen, maar door zijn eigenschappen is het bepaald niet het ideale materiaal voor die toepassing. Daarom zoeken fabrikanten voortdurend naar zo goed mogelijke imitaties in composiet, keramiek en Dekton – met dat laatste uiteraard als sterkste en bij Arte ook als mooiste. De onverwoestbare sintersteen krijgt hier ook nog een extra hoogglanslaagje mee, met als resultaat een voorname uitstraling. Ook bij Arte: nieuwe Neolith-producten, met voelbare oppervlaktestructuren.

AEG Op de jaarlijkse Küchenmeile-presentatie in Löhne kwam AEG met een nieuw, matzwart design voor het topsegment van het inbouwprogramma. Premium Black is de duidelijke benaming. De ronde knop is gehandhaafd maar heeft wat meer rust en ruimte om zich heen in het bedieningsvlak. Uiteraard zijn deze ovens 'genetwerkt' en helemaal op afstand te bedienen, ook zit er een cameraatje in om op de smartphone te kunnen zien of er al gegeten kan worden.

ALLMILMÖ Weg uit Gut Böckel, teruggevonden in Area30, inmiddels ondersteund door onder meer Japanse investeerders: Allmilmö is een Duits keukenmerk dat in het verleden vaak verraste met bijzondere vormen en sferen. Nu opvallend met een melaminecoating die heel succesvol doet alsof hij Fenix is. Sterker nog, er kunnen ook structuren in. Een kansrijke vinding, waar goede designers mee aan de slag kunnen.

BLANCO De matzwart-rage die nu ook de kranen-wereld verover, ontbrak niet bij de presentatie van Blanco op Gut Böckel. Het is nog niet zo makkelijk om zo'n laag aan te brengen op een kraan, maar bij deze Duitsers zal het vast goed komen met de degelijkheid. Ook met de werking van de Catris-S Flexo, een slang-boogkraan in de categorie semi-professioneel. Hij kan 360 graden draaien en heeft een magneetje om de uit-loop in de houder vast te zetten. Dat voelt prettig aan.

DEKKER Weer helemaal anders, de presentatie van Dekker Zevenhuizen in House4Kitchen. Opnieuw zette Jos Kenbeek het diverse assortiment van deze leverancier uiterst stijlvol neer, met gothisch aandoende spitsbogen en verticale lichtlijnen als vormconcept. Statig maar ook vriendelijk omhullend, desgewenst een tikje spiritueel – alles bij elkaar misschien wel meer sfeer dan producten. Hoewel, die nieuwe Selsiuz kokendwaterkranen van

Osiris Hertman mogen er zijn. De designer die in ons vorige nummer nog vertelde over zijn veelbekeken Dekker-keuken in Milaan, maakte die kranen nu af met gevoel voor detail. Konische vormen – spitsboogjes? – en eindelijk een goede oplossing voor die drie losse drukknoppen waarmee je de Selsiuzen kunt laten suizen. Maar ook daar hield het nog niet op bij Dekker. Er waren prachtige nieuwe materialen voor werkbladen, zoals composiet dat perfect voor terrazzo kan spelen. Ook in te zetten in badkamers, waarvan een mooi voorbeeld was te zien in de afdeling 'soft reflections' – het kleur-concept dat de tegenhanger is van 'eternal rocks'. Was er ook nog een kloeke inductieplaat met draaiknoppen op het front, van het Italiaanse fornuizenmerk Steel. Kortom: Dekker doet het ene stapje omhoog na het andere.

EGGERSMANN doet altijd monden openvallen met spectaculair openschuivende kastdeuren en dunne natuurstenen werkbladen die in diagonale richting kunnen verschuiven om een verborgen spoelbak zichtbaar te maken. Toch gaat het bij dit merk niet in de eerste plaats om dit soort designstunts. De kracht zit hier in het onzichtbaar houden van dingen totdat ze gebruikt moeten worden. Eilanden zijn blokken met perfecte verhoudingen, verstekranden in hout en steen die tot op de tiende millimeter aansluiten en oerdegelijk aan-

voelen als je een la opentrekt. De ronddraaiende glazen deuren van de al een poos meelopende Works-keuken zijn er in een extra luxe uitvoering met 'gouden' draden tussen twee lagen glas. Het knapste is misschien wel dat Eggersmann met al die pracht nooit over de grens van goede smaak zal struikelen.

FRANKE Hij was ook al te zien in het septembernummer wegens een Red Dot Award, in House4Kitchen konden we er voor het eerst aan zitten: de Vital keukenkraan met een waterfilter op het kraanlichaam. Dat zit niet voor niets op die opvallende plek. Zo kun je er makkelijk bij om hem elke 500 liter schoon te maken, op advies van een groen lampje dat dan rood wordt. Als je dat doet krijg je door nanotechniek supergezuiverd water, niet alleen om te drinken maar om alles wat je eronder houdt schoner te krijgen. Ander verrassend Franke-nieuws: een serie kranen met een laminaire straal. Dat wil zeggen dat het water rustig en geordend uitstroomt. En dus niet spettert. Zelfs niet als het met volle kracht de bodem van de spoelbak raakt, of een peertje.

GAGGENAU Het topmerk van BSH kon natuurlijk niet achterblijven. Terwijl Siemens op de IFA een statig neerdalende plafondkap liet zien, kwam Gaggenau met eenzelfde product maar dan nóg stijlvoller. Groot maar niet dikker dan nodig, goede verhoudingen, een strakke stalen omkasting met een lichtvoeg, echt een juweel. Bij de inductieplaten kwam een nieuw model met een vlakke afzuigopening, bediend met de losse, magnetische 'wipknop' die we ook van Neff kennen. Voor de vorig jaar geïntroduceerde super-stoomoven is er nu een dik kookboek – genoeg voor een leven lang experimenteren en genieten.

GESSI Een nieuwkomer op de Küchenmeile – hoewel, niet helemaal want Dekker heeft ook een paar kranen in het assortiment van dit Italiaanse topmerk. Gessi is een fris bedrijf dat leuke, gekke, originele en soms ook heel ernstig-architectonische vormen durft te gebruiken. Veel wordt gespeeld met de slangboogkraan, die soms een bijzonder mechaniek krijgt om de hoek vast te houden. Dat kan ook leiden tot speelsigheid, zoals bij de aan Smeg refererende Happy op de foto. Wat vooral opvalt is de enorme rijkdom aan vormen en materialen, en de eindeloze fantasie. Het enige gevaar voor Gessi zou kunnen zijn dat architecten het merk om die reden niet al te serieus nemen, terwijl ze dat wel zouden moeten doen. Het is in elk geval een waardige deelnemer aan de nieuwe permanente Architekturwerkstatt in Löhne.

GROHE Met zijn Red en Blue alles-in-een-kraan-systemen is dit Duitse merk een vaste klant op Area30 en ook nu weer werd duidelijk hoe slim dit allemaal in elkaar steekt. Zeker nu er ook wifi in zit en de hele machinerie steeds intelligenter wordt. Standbezoekers kregen milieuvriendelijke kopjes thee aangeboden en voor de fijnproevers op designgebied waren er nieuwe kleuren. Als zijstapje liet Grohe een afvalstelsysteem zien, dat zich makkelijk laat plaatsen in de overvolle onderkast.

HANSGROHE Echt iets nieuws bedenken voor keukenkranen, dat lukt nog maar weinig fabrikanten. Hansgrohe wint dit jaar met de Aquino Select, een kraan met in de voet een brede spoeidouche, waar een watervalletje uit stroomt dat in een bijbehorend vergiet terecht komt. Ideaal voor groenten en fruit, technisch knap uitgevoerd en ook nog leuk om te zien. Natuurlijk is de rest van de kraan ook helemaal up-to-date, met de al eerder vertoonde uittrekslang die wel 76 centimeter ver kan.

JETSTONE De steenspecialist uit Deurne denkt altijd goed na over zijn presentaties op Gut Böckel. Vorig jaar was er die kleurige tafel in De Stijl-stijl, nu viel de keus op de zeshoek als thema. De honingraat dus, als verwijzing naar de natuur én naar eten want dat is tenslotte het doel van alles wat we in de keuken doen. Jetstone en zijn klanten halen nu inspiratie uit een schitterend nieuw fotoboek met teksten van trendonderzoeker Lidewij Edelkoort. En ja, er waren ook nog nieuwe kleuren te zien, met de nadruk op diepe tinten die Cosentino in zijn Dekton tevoorschijn tovert. Maar ook lichtere oppervlakken met veel structuur, zoals in de Primordia op de foto.

Het 360 graden-interieur

MONIQUE VAN DER REIJDEN KIJKT EN BESCHRIJFT

[1]

ontwerpen

Monique van der Reijden
...ga er steeds helemaal
blanco in... [1]

Bovenkastloze keuken
voor Elle Decoration [2]

Erik van den Berg [tekst]
Fleur Jakobs [foto 2]

Sinds een jaar of vijf brengt Monique van der Reijden keukentrends in kaart voor Dekker Zevenhuizen. Op die manier drukt ze een stevig stempel op het Nederlandse assortiment keukenmaterialen.

Het is een van de vele vreemde plekjes op het oude Philips-complex in Eindhoven; de bunker in de tuin van gebouw TQ op Strijp-T. Vroeger stond er een hoogspanningsgenerator. Omdat de machine was aangesloten op een deeltjesversneller waren er regelmatig oorverdovende knallen te horen. Daarom heeft het gebouwtje van die dikke muren. Vorige maand maakte de bunker voor het eerst onderdeel uit van de Dutch Design Week. Onder de naam 'Fluid Forces' exposeerde Elle Decoration er vernieuwende meubels. Binnen werd de aandacht opgeëist door een eenvoudige keuken. Of eigenlijk vooral door de achterwand van houtkleurig pvc en bijpassende sfeerverlichting. Bovenkastjes waren nergens te bekennen. De keuken deed daardoor denken aan een dressoir, wat werd versterkt door de ronde zijkant. Om het een blauwdruk voor de keuken van de toekomst te noemen gaat misschien wat ver, maar waarschijnlijk zitten er veel elementen in die we vaker gaan zien.

[2]

Die keuken werd ontworpen door Monique van der Reijden. Bij het grote publiek is ze vooral bekend als trendwatcher. Wekelijks schrijft ze een interieurcolumn in de Telegraaf. Ook is ze regelmatig te zien in tv-programma's als Designroom of TVWoonmagazine. Maar haar werk omvat meer. Ze is ceo van de Dutch Style Company; een vrij allround en creatief bedrijf op het snijvlak van mode en lifestyle. In die rol werkt ze ook als adviseur van Dekker Zevenhuizen. Elk jaar brengt ze voor dit bedrijf de laatste keukentrends in kaart. Dekker gebruikt de input vervolgens bij het vaststellen van nieuwe collectie keukenmaterialen. We bezoeken Monique van der Reijden bij haar thuis in Rotterdam. In de door haarzelf ontworpen zwarte SieMatic-keuken om precies te zijn. Maar als de eerste kruidnoten van het jaar op een schaalte liggen, gaat ze voor naar haar kantoor in de tuin. Haar drie vaste werknemers werken vandaag thuis. Ook zijn er geen freelancers bezig in de aangrenzende fotoshoot-ruimte. Voor ze plaatsneemt achter haar bureau, schuift ze wat magazines opzij zodat er ruimte ontstaat voor de koffiekopjes. De Keynote-presentatie staat al klaar.

Wat volgt is een enthousiaste rollercoaster van informatie. Aan de hand van vijftig foto's geeft Monique van der Reijden een inkijkje in de keukentrends van de nabije toekomst. Keukens uit Italië worden afgewisseld met keukens uit Denemarken, Duitsland en Rusland. Volledig symmetrische keukens, maar ook ontwerpen waar de kast een lijnenspel aangaat met het raam. Glas, metaal, pvc, natuursteen. Verlaagde eilanden, nisjes, pantry's, sfeerverlichting, ribbels, organische vormen.

MONOCHROOM "Steeds meer keukens zullen uit slechts één kleur bestaan", voorspelt Van der Reijden. "Dit klinkt saai, maar dat is het natuurlijk niet. Monochroom is juist extreem. Trek voor de grap eens een broek, trui en schoenen in dezelfde kleur aan. Wedden dat iedereen je nakijkt op straat? Maar in een interieur kan het rustgevend werken. Zeker als je de kleur uitvoert in verschillende structuren en materialen." "Daartegenover staat een stroming die kiest voor een veelheid aan kleuren, maar dan wel voornamelijk zachte tonen", vervolgt de trendwatcher. "Er komt ruimte voor pastel en soft tones. Die blenden goed met natuurlijke

[1]

materialen. Als je goed oplet zie je die tonen ook terug in de natuur. Kijk maar eens naar een zonsondergang. Of denk aan een olieachtige substantie op het water.”

TRANSITIES Veel nabije veranderingen blijken het gevolg of een uiting van bredere trends of transities. Denk daarbij aan technologische veranderingen of de toenemende aandacht voor duurzaamheid. Ook de verdere integratie van de keuken met de woonkamer is zo’n terugkerend thema: “De keuken zal nog verder opgaan in het interieur. De keuken wordt een soort meubel. Bovenkastjes passen daar niet bij. Want meer boven, betekent meer keuken en dus minder wonen. We gaan vaker lage keukens zien tegen een mee-ontworpen achterwand. Of een subtiel kookeiland met bijpassende afsluitbare kasten tot aan het plafond.” Voor Dekker Zevenhuizen zijn het inmiddels bekende plaatjes. Sterker nog: de vijftig foto’s plus bijbehorende

argumentatie staan aan de basis van de twee nieuwe keukentrends die het bedrijf voor 2020 heeft gelanceerd: “Het is niet zo dat Dekker alle trends overneemt. Ze focussen zich op de trends die interessant zijn voor de Nederlandse markt. Ze kiezen vanuit een commerciële strategie, maar daarbinnen kiezen ze niet voor veiligheid. Juist niet zelfs. Daarom vind ik het ook zo leuk om voor Dekker te werken. Juist als toeleverancier kun je laten zien wat er mogelijk is. Als we dat aan de keukenjongens overlaten verandert er nooit iets.” De eerste nieuwe trend waar Dekker Zevenhuizen vanaf volgend jaar mee gaat werken, heet Eternal Rocks. Het gaat om een balans tussen natuur en interieurarchitectuur. Denk aan imposante en soms ruwe vormen en een kerkelijke, monumentale uitstraling. De kernwoorden van deze stijl zijn soberheid, geometrie en duurzaamheid. In de praktijk betekent het een combinatie van beton, hout, mar-

mer en steen. De accentkleuren zijn terra en blauw. De andere trend heet Soft Reflections. Glas, beton en metaal zorgen samen met de kleur wit voor een tijdloze basis. Maar door pastelkleuren en spiegelende effecten ontstaat een bijna futuristische sfeer. Er is ruimte voor lichtprojecties, folies, gekleurd glas, ribbelstructuren en stof.

INFLUENCER Tegenwoordig wordt Monique van der Reijden steevast voorgesteld als trendwatcher, maar ze begon haar carrière als interieurjournalist. Ze bezocht interieur- en modebeurzen en vatte die samen in verhalen, beelden en reportages. Inmiddels is haar werk verbreed. Bedrijven bellen haar nu ook voor trendadvies, interieurontwerp en styling. En als het zo uitkomt denkt ze ook mee over mode-events, fotoshoots, social mediastrategieën of designtentoonstellingen. Daarmee is ze naast trendwatcher ook een beetje een influencer geworden. Want er zal op z’n minst een zekere mate van self fulfilling prophecy van haar werk uitgaan. “Maar diep van binnen voel ik me nog altijd vooral interieurjournalist. Zo voed ik me ook. Ik probeer zo onbevooroordeeld mogelijk naar beurzen te gaan. Dat is denk ik mijn grootste kracht. Ik beschrijf en onderbouw trends als een journalist. Ik heb geen ‘confirmation bias’, maar ga er steeds helemaal blanco in.”

SELFIE Aan het einde van het interview komt het ‘360 graden-interieur’ ter sprake. De term is vandaag al vaker gevallen. “Weet je waarom?” Zonder het antwoord af te wachten, pakt Monique van der Reijden haar iPhone en doet alsof ze een selfie maakt. “Door dit ding. We maken de hele dag foto’s, maar als je op Instagram kijkt, zie je dat sommige selfies en foto’s vaker worden gedeeld. Vaak heeft dat met de achtergrond te maken. Architecten en interieurarchitecten krijgen daarom steeds vaker het verzoek om daar vooraf over na te denken. Om te zorgen voor een goede coördinatie tussen vloer, wand, raam en plafond. Het ideaalplaatje is een 360 graden-interieur waar je vanuit iedere denkbare hoek een Instagram-waardige foto kunt maken. Maar omdat een foto een verkleining is, zullen zaken in werkelijkheid uitvergroot worden. Dit zal zorgen voor markante en contrastrijke interieurs met grovere texturen, extremere kleuren maar ook opvallende ‘xxl-dessins’. Kunst is daar een goed voorbeeld van. Dat maakt een locatie uniek en daarmee zeer Instagram-vriendelijk.” dutchstylecompany.nl | dekkerzevenhuizen.nl

[2]

Signalementen voor Eternal Rocks [1, 2, 3]

Resultaat: Eternal Rocks van Dekker [4]

Signalement voor Soft Reflections [5]

Resultaat: Soft Reflections van Dekker [6]

[3]

[4]

[5]

[6]

Ben van Berkel

[1]

Tech-architect

Alice Broeksma

[2]

Ben van Berkel brak op zijn 32ste door met de Erasmusbrug in Rotterdam (1996), bijnaam De Zwaan. De jonge gedreven architect deed mee aan een ontwerpwedstrijd en won de opdracht, ook al was het de duurste van de inzendingen en niet makkelijk uit te voeren. Maar Van Berkel had in zijn ontwerp een link gelegd met de haven en voor de gemeente was de verbinding tussen centrum en de Kop van Zuid belangrijk, dus dat verdiende een icoon. De brug werd ruim 800 meter lang en heeft tuinen die eerst nog problemen gaven. Die werden met schokdempers verholpen. Hoog nagelbijtgehalte, maar het lukte en bij de opening waren niet alleen de koningin en de burgemeester aanwezig, ook Van Berkels ouders die het bombardement van Rotterdam hadden meegemaakt. ‘Ze konden niet geloven dat hun zoon verantwoordelijk was voor het laatste en mooiste onderdeel van de wederopbouw.’ (LXRY, 2016).

Ben van Berkel [1]

Erasmusbrug,
Rotterdam [2]

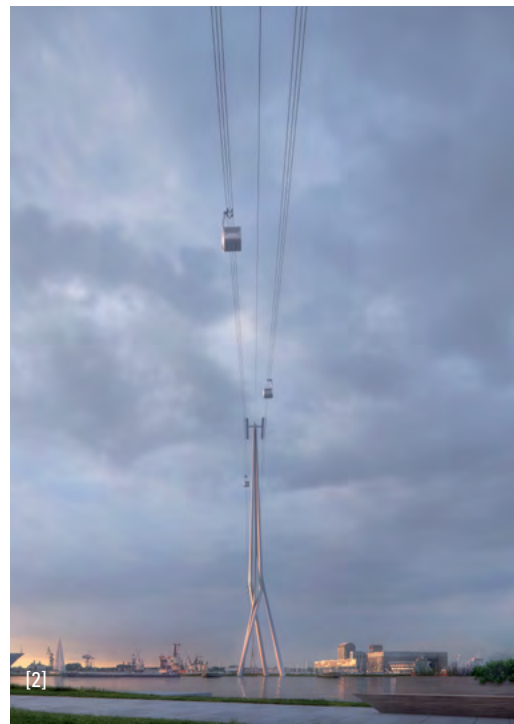
De bekende architect-hoogleraar is nu menig icoon verder. Voor Gotenburg in Zweden droeg zijn bureau UNStudio bij aan het ontwerp van de kabelbaan ter viering van de 400-ste verjaardag van de stad in 2021. De kabelbaan gaat vier stations verbinden en is de eerste nieuwe vorm van openbaar vervoer sinds de metro in 1930. De zes torens zijn geïnspireerd op havenkranen en zijn opengewerkt zodat ze geen zware schaduwen werpen. Er bestaat een kans dat Amsterdam ook een kabelbaan krijgt, ontworpen door Van Berkel en zijn team: over het IJ voor de 750ste verjaardag van de stad in 2025. In de cabines is plaats voor 32 tot 37 passagiers. Die zoeven dan met ruim 20 km per uur in nog geen vijf minuten

naar de overkant van het IJ. Fietsen kunnen ook mee. De torens variëren in hoogte en zijn niet te zien vanuit de Grachtengordel. Voor de wereldtentoonstelling in Dubai van 2020 heeft Van Berkels studio een ontwerp ingediend voor een tijdelijk Hollands Paviljoen in het ‘Duurzaamheid’-gedeelte. Voor Qatar een spoorwegsysteem met vier metrolijnen die honderd stations verbinden. UNStudio won die opdracht door niet alleen naar de technische behoeften te kijken, ook hoe de massa’s het zouden gaan gebruiken. In Hong Kong wordt op dit moment het Lyric Theater gebouwd, een complex met studio’s en drie theateronderdelen waarin kleuren zijn toegepast om de gebrui-

kers de weg te wijzen. China kreeg twee 250 meter hoge, gestroomlijnde torens voor ‘mixed use’ in Hangzhou’s prominente Raffles City (2018). Ze hebben een draai en zijn verbonden door een podiumgebouw van zes verdiepingen. In de aluminium vinnen zit zonwering. Londen kreeg een woontoren, de Canaletto (2017) met driehoekige façade en gemeenschappelijke faciliteiten: restaurant, zwembad. De woontoren werd met 31 verdiepingen opzettelijk veel lager gehouden voor een menselijker sfeer. In Korea licht ’s nachts het Galleria-winkelcentrum (2010) op als een stadsbaken door veelkleurige leds. In Stuttgart zette Van Berkel het veelgeprezen Mercedes-Benz Museum neer (2001-2006) waarin je met een

[1]

[2]

[4]

lift naar boven gaat en dan kunt kiezen uit twee routes die in een dubbele spiraal naar beneden draaien.

Nederland heeft inmiddels een collectie Van Berkels. Bedrijfsgebouw Karbouw (1990-1992) in Amersfoort werd zijn eerste gerealiseerde werk, met een timmerhal, kantoor, kantine en showroom, opvallend door het bolle dak en een verdraaide verdieping. Zijn Remu elektriciteitsgebouw (1989-1994) in Amersfoort laat ook een verspringing zien, en gebruik van verschillende materialen: hier basalt en aluminium. De opdeling verbeeldt het transformatieproces.

Ruim vóór de Erasmusbrug had Ben van Berkel al een bekroning binnen voor architectuur (Charlotte Köhlerprijs, 1991). Hij bouwde daarna nog een brug: de Prins Clausbrug over het Amsterdam-Rijnkanaal bij Utrecht (1997-2003). Living Tomorrow (2004) in Amsterdam was een innovatieplatform dat moest laten zien hoe het huis van de toekomst zou worden. Het Möbius-huis in Naarden (1993-1998) had hij ontworpen als een Möbiusband: gefragmenteerd maar ook ononderbroken. Van Berkel wilde er het leven in een etmaal mee weergeven, met het uiteengaan en weer samenkomen van de gebruikers.

‘DE ZON DIE OPKOMT IN DE POLDER’ De Vrije Academie omschrijft Van Berkels werk in ‘Tien Hedendaagse Architecten’ (2018) als ‘expressief, met visuele verwantschap met zijn tijdgenoten maar daarnaast verrassend eigen. [...] Over het algemeen complex van vorm waarbij hij zich hard maakt voor de mogelijkheid van kleur in zijn gebouwen; kleur kan in zijn ogen dienen als culturele verbinder en als sociale activator.’

Voor onderzoekslaboratorium Groningen (2009) koos de architect lichtgeel naar heldergroen. Lelystad kreeg het feloranje en diamantvormige Theater Agora (2007). Van Berkel zei over die kleurkeus: ‘Aan het IJsselmeer heb je nog steeds spectaculair gouden luchten bij het opkomen en ondergaan van de zon. Die kwaliteit van het licht en die kleur wilde ik naar Lelystad brengen.’ Tegen de wethouder had hij gezegd dat hij een theater wilde maken dat doet denken aan de zon die opkomt in de polder. ‘Dat vond hij zo’n mooi verhaal; daarmee heb ik het project gekregen.’ Gevraagd naar wat een typische Van Berkel is zei de architect-hoogleraar: ‘Geometrisch gedurfd’. Maar over ‘de’ stijl van zijn studio: ‘Ik wil stijl juist bevrijden en elk gebouw zijn karakter meegeven. Daarom geloof ik ook sterk in het experiment.’ (LXRY, 2016).

BOUWPLAATSEN Ben van Berkel kreeg interesse in bouw mee van thuis. Zijn vader nam hem op zondag mee naar bouwplaatsen in zijn geboortestad Utrecht in de omgeving van een uitbreidingswijk. Het waren wijken met invloeden van Rietveld. Van Berkel was al bezig met grafisch ontwerp toen hij door een reis naar Japan duidelijk voor ogen kreeg dat architectuur zijn keus moest zijn. Eerst aan de Rietveld Academie in Amsterdam (1979-1982), daarna studeerde hij cum laude af aan de Architectural Association in Londen (1987). Van Berkel werkte kort onder beroemd geworden architecten: Santiago Calatrava en Zaha Hadid, de legendarische koningin van het welvende ontwerp. Van Berkels veelbekroonde Arnhem Centraal (2015) laat duidelijk zien dat de Nederlandse architect in zijn begintijd onder Hadid heeft gewerkt.

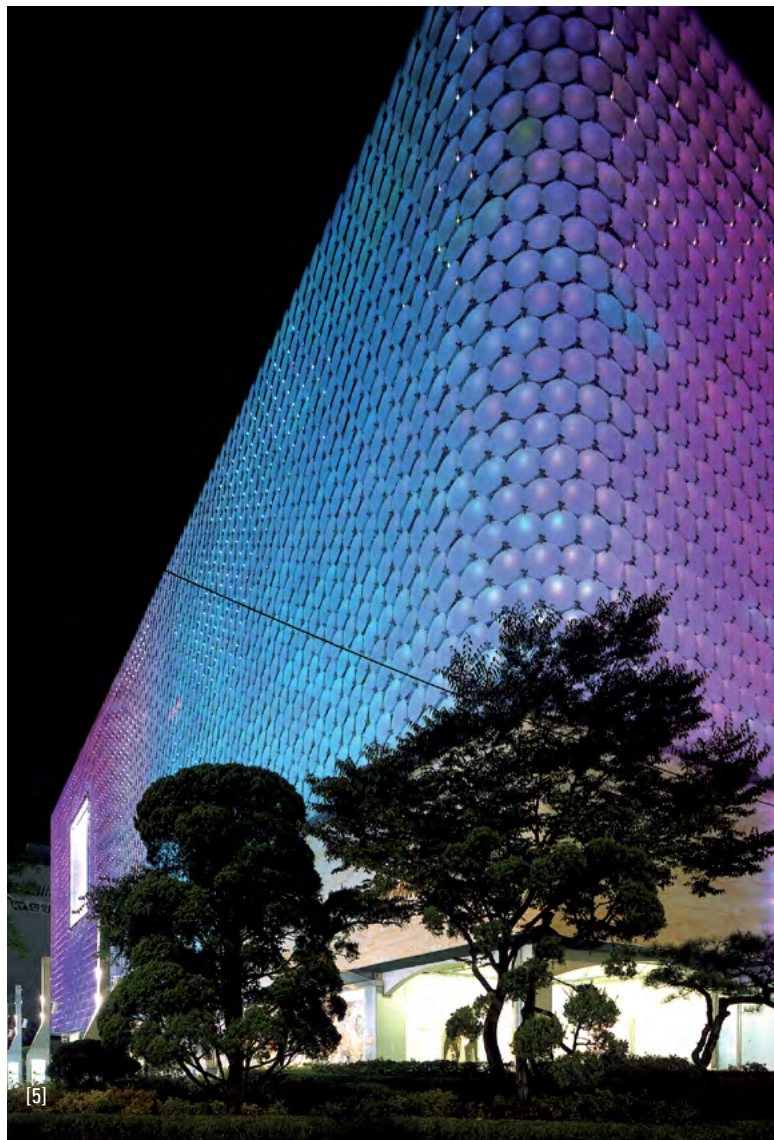
Zelf stichtte hij in 1988 een architectenbureau met zijn toenmalige vrouw Caroline Bos, die hij in Londen had ontmoet. Bos had in die stad kunstgeschiedenis gestudeerd, en in Utrecht stads- en regioplaning. Ze is later wel het ‘geheime wapen’ genoemd, een ‘in-house analist en interne criticus [...] met Ben van Berkel op de publieke voorgrond (Design Build, 2008).

In 1998 veranderden Van Berkel en Bos de naam van hun – eerst naar zichzelf genoemde – bureau in UNStudio (UN voor United Network) om de verbinding te benadrukken van verschillende disciplines. De studio specialiseert zich in architectuur, binnenhuisarchitectuur, productontwerp, stadsontwikkeling en infrastructuur. De organisatie heeft nu 200 werknemers uit 27 landen, met vier vestigingen: in Amsterdam, Shanghai, Hong Kong en Frankfurt. ‘In een gestroomlijnde structuur die ons in staat stelt minder tijd te steken in organisatie en meer tijd in ontwerpen en samenwerking met onze cliënten.’ De huidige managers zijn – naast de twee grondleggers – Gerard Loozekroot, Astrid Piber en Hannes Pfau, omringd door ‘een sterke groep directors’.

Van Berkel en Bos, die naast andere bekroningen ook de Charles Jenkins Award (2007) wonnen voor hun theoretische en uitgevoerde projecten, doceren op vooraanstaande universiteiten. En ze publiceren titels zoals Mobile Forces (1994), Move (1998) en Design Models (2006). Recenter Knowledge Matters (2016) en een app, Spaces of Flow.

[4]

[5]

Lyric Theater, Hong Kong [1]

Kabelbaan voor Amsterdam [2]

Raffles City, Hangzhou [3]

Agoratheater, Lelystad [4]

Hanhwa Galleria, Seoul [5]

Station Arnhem
Centraal [1, 2]

Mercedes Benz Museum,
Stuttgart [3]

Möbius-huis,
Naarden [4]

CID, voor
Den Haag [5]

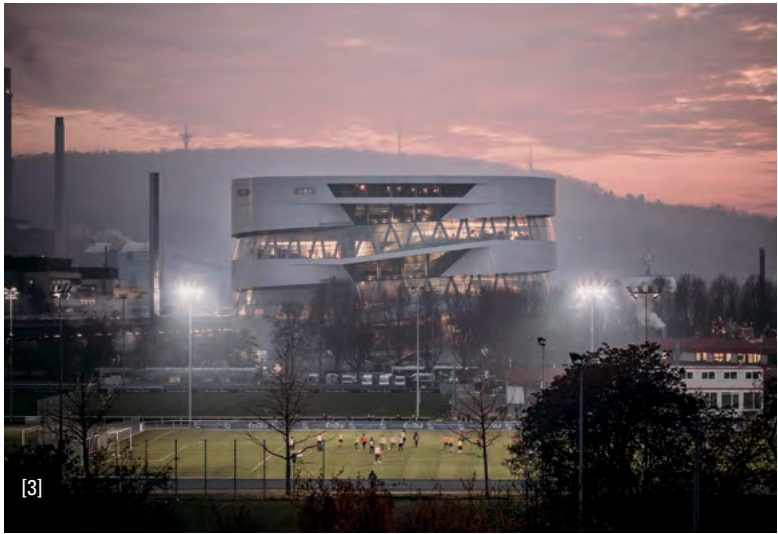
‘HUMAN-CENTRIC TECH SOLUTIONS’ De tijd dendert voort en brengt razendsnel vernieuwing. Van Berkel zag dat er meer nodig was om verschil te maken ‘op het kruispunt van technologie en de gebouwde omgeving’. Kruisbestuiving was voor hem al een noodzaak. Vorig jaar richtte hij daarom UNSense op met experts op gebied van architectuur, stedenbouw en technologie. Het staat los van UNStudio en verbindt onder anderen data-analisten, sociaal designers, technici, financieel deskundigen en filosofen. UNSense zet onderzoek en digitalisering in om technologische oplossingen te vinden voor de gebouwde omgeving. Human-centric tech solutions for the built environment, heet het op de website. Deze denktank is in Amsterdam gevestigd in de Freedom Lab Campus.

De in Amsterdam wonende architect-hoogleraar noemt zich nu ‘tech-architect’. Het is hoog tijd dat architectuur technologie inhaalt, zegt hij. ‘De digitale revolutie stuurt verandering aan op ieder terrein in ons leven, behalve als het gaat om de gebouwde omgeving. Als architect geloof ik dat technologie een grote kans is om tot de kern te komen van architectuur, namelijk de mensen.’ Voor hem is technologie gereedschap om de gebouwde omgeving menselijker en gezonder te maken, op sociaal terrein en voor lichaam en geest. ‘Tot nu toe moesten gebruikers zich aanpassen aan wat architecten in hun hoofd hadden. Kunstmatige intelligentie en digitale en zintuiglijke technologie stellen ons nu in staat gevoelige gebouwen en steden te maken die kunnen worden aangepast aan de behoeften van individuen en de hele bevolking.’

BADPLAATS VAN DE TOEKOMST Neem Kijkduin. Van oudsher de geliefde, natuurlijke badplaats van Den Haag vijf kilometer ten zuiden van Scheveningen. Kijkduin wordt op dit moment duchtig onder handen genomen: er komen negen appartementengebouwen pal aan zee, met horeca, een versmarkt en een mix aan cultuur, sport en vertier. UNSense heeft samen met de Gemeente Den Haag, de achter Kijkduin liggende wijk Loosduinen en FRED Developers mogelijkheden onderzocht om ‘de badplaats van de toekomst’ te creëren. Dit op gebied van innovatie en duurzaamheid, ook als een proeflaboratorium voor pionierende technologie. ‘We zijn nog in de conceptuele fase,’ zegt Ben van Berkel. ‘Naast efficiëntie en optimaliseren van energie en mobiliteit enzovoorts richten we onze focus vooral op het verzamelen en gebruiken van data om voor gebruikers positieve ervaringen te scheppen in de openbare ruimte. We hebben onderzocht welke diensten we kunnen ontwerpen die voldoen aan de behoeften van de toekomstige bewoners, uitbaters en bezoekers.’

Als voorbeeld noemt de architect-hoogleraar dat je bij het wakker worden een bericht op je smartphone vindt dat aansluit bij je hobby – surfen – en het weerbericht – perfecte golven – met informatie hoe laat je het beste kunt gaan surfen in Kijkduin als je ook naar de verkeersomstandigheden kijkt. Via de app boek je een parkeerplaats en als je wilt een surfboard, en kun je ook eten en drinken bestellen dat op het strand bezorgd wordt. Van Berkel: ‘De technologie bestaat al. Nu nog alles met elkaar verbinden voor de beste gebruikerservaring. De volgende stap is het prototype en de test pilot.’

GROENE BOLLEN Eveneens voor Den Haag bedacht UNStudio vorig jaar een Centraal Innovatie District (CID) met Socio Technical Vision: een nieuwe stadsvisie en proefterrein gericht op ‘de grootste uitdaging voor steden – urbanisatie en duurzaamheid’. Hoe moet zo’n CID eruit zien, vroegen de bedenkers. En hoe kan zo’n dichtbevolkt district in de toekomst zelfvoorzienend worden en energieneutraal? En hoe wordt de benodigde technologie aangesloten op de mensen die er wonen en werken? Het ontwerp laat groen beplante bollen zien op een terrein dat zo groot is als Schiphol nu. Een dubbele laag met woningen, kantoren, parken en mobiliteit boven de bestaande spoorweginfrastructuur, met intercitystations op loopafstand: een ‘Metropolitan Superhub’ met overkapte voetgangersbruggen vol bomen. ‘Deep planning’ dus weer, voor ambitieuze projecten voor een heel gebied. Daar is voor architecten niet meer omheen te komen, zeggen Van Berkel en Bos.

ISH EN DE RACE NAAR DUNNER EN FIJNER

Licht en eenvoudig

Rob Vermeulen

Kon het nog mooier? Viel er nog iets te overtreffen na alles wat we twee jaar geleden in Frankfurt zagen? Zeker wel, als het aan de fabrikanten lag. Die gebruiken de belangrijkste ‘waterbeurs’ van Europa steevast om de lat weer een stuk hoger te leggen. Om te laten zien wat ze nu aanbieden, maar in toenemende mate ook om een blik op de toekomst te werpen. Daar spelen luxe, gemak, elektronica en creativiteit een eindeloos spel met elkaar. En ze winnen allemaal op hun beurt. De Internationale Sanitär- und Heizungsmesse is veel meer dan wat in dit vakblad aan de orde komt. Wij keken zoals altijd naar de badkamer, die soms raakt aan wellnessvoorzieningen maar grotendeels bestaat uit keramiek, meubilair, kranen en accessoires. Voor het eerst alleen op doordeweekse dagen: dit is een vakbeurs die zich voegt naar een internationaal professioneel publiek. Dat zich met z’n honderdnegentigduizenden netjes verdeelde over de hallen met de vele thema’s en werkterreinen van de energie- en waterindustrie.

Ja, het kon hier en daar nog iets mooier. Voortschrijdende techniek maakt het mogelijk om allerlei dingen dunner en fijner te maken. De randen van baden en waskommen bijvoorbeeld, daar speelt zich een technische race af die al bij voorbaat wordt gewonnen door de fabrikanten die met geëmailleerd staal werken. Maar ook keramiek kan door slimme toevoegingen aan de grondstof sterker worden gemaakt, en dus slanker van vorm. Designers worden daar enthousiast van, al dan niet daartoe aangezet door fabrikanten die hen uitdagen om van die nieuwe mogelijkheden gebruik te maken. Die neiging naar verfijndere vormen zien we ook bij de douchewanden en -cabines. Smallere profielen, die soms helemaal uit het zicht verdwijnen als ze in de wand worden ingetegeld. Weg met de dikke palen van halfglanzend rvs. Dun en matzwart, of in elk geval netjes geborsteld. En voorzien van betere loopwerken, nóg kleinere scharnieren, stillere sluitingen. Wat vorm betreft wordt het dus rustiger in de bad-

kamer. Ook door de verdere ontwikkeling van wandplaten, die vooral in de douche steeds beter concurreren met de tegel. Saai hoeft dat niet te worden: de kleurpaletten groeien, mogelijkheden voor (eigen) fotoprints maken de de badkamer tot een kleurenfeest voor wie dat wil. De waskom in keramiek, acryl, solid surface of email doet daar van harte aan mee. Net als de kraan, dankzij de vrijwel onverwoestbare kleurlagen die de pvd-techniek mogelijk maakt.

PRIKKELS Bij de badkamermeubels heeft de designer natuurlijk de grootste vormvrijheid. Waar overigens met mate gebruik van wordt gemaakt. Eenvoud alom, zachte kleuren, bescheiden rondingen, subtiele accenten – het lijkt wel of de badende en douchende gebruiker beschermd moet worden tegen al te veel prikkels. Behalve als er licht moet zijn: spiegelkasten zijn soms bijna schijnwerpers waar je je slaperige hoofd kunt laten baden in de uitstraling van talloze leds in alle mogelijke kleuren.

Waar gaat het heen? Elektronica groeit, kranen en douches worden bediend met draadloze drukknoppen die meteen licht en geluid onder handbereik brengen. Grohe wees tijdens zijn eigen feestje de weg naar slimmer watermanagement, maar kwam ook met een 3D-geprinte conceptkraan die er inderdaad verbluffend anders uit ziet dan alle andere. Hij wordt zelfs echt geïnstalleerd, in het wonderbaarlijke onderwaterrestaurant Under in het Noorse Lindesnes. Ook bij een paar heel rijke trouwe klanten. En misschien rond de volgende ISH wel in uw eigen showroom. ISH 2021 is van 22 t/m 26 maart

beurs

ACO Misschien wel de uitvinder van de strakke, langgerekte douchegoot die inmiddels door veel andere fabrikanten wordt geïmiteerd. Daarom gaan we er altijd even naartoe op de ISH, ditmaal om te constateren dat ACO nu ook een zwarte uitvoering heeft van zijn Flexdrain, in drie afmetingen. En een rvs-model dat dankzij een betere polijsttechniek nu extra vuilafstotend is. Dat zijn dingen waar je als designer niet als eerste aan denkt, maar waar een klant/eindgebruiker heel blij van kan worden.

ALAPE De kampioen van de sierlijke waskommen is erin geslaagd om de Terra- en Aqua-modellen nóg mooier te maken. De vorm was al perfect, nu zijn er ook diepe en zachte tinten waarvan sommige wel transparant lijken. Heel anders van sfeer zijn de Steel projectmodellen, bedoeld voor de betere hotelbadkamer: helder van vorm, verfijnd, met veel afzetruimte voor de hotelgast die de hele inhoud van de toiletas wil uitstallen. Er is ook een kleinere versie, net zo mooi maar passend in hotelkamers waar ook gewone mensen komen.

ALKE Al een paar jaar geleden kwam deze Belgische fabrikant van badkamermeubels met zijn ME2 (‘me too’, maar dan zonder vervelende bijklank). Een spiegelkast met een cameraatje en een beeldscherm, zodat je ook eenvoudig de zij- en achterkant van je hoofd kunt bekijken en verzorgen. Een simpel idee met veel technische complicaties, die nu stuk voor stuk zijn opgelost. Het werkt gewoon, ziet er goed uit en is dus klaar voor een zegetocht op de markt. Op de beurs stond Alke een beetje achteraf. Het verdient de volgende keer een betere plek, want niet iedereen combineert op deze manier durf, goede smaak en technisch vernuft.

ANTONIO LUPI Altijd spektakel bij deze grote Italiaan, die weer heel uiteenlopende designstatements neerzette op zijn zwarte stand. Het opvallendst waren de transparante Reflex-baden van ALStudio, gemaakt van Crystalmood. De kleuren spreken tot de verbeelding met namen als Nebbia, Ocra, Petroleum, Ginger,

Sangria en Amber. Kleiner maar fijner: de Breccia-wastafel, een ontwerp van Mario Ferrarini, één geheel met het blad waar een bijna scherp randje bovenuit steekt. De afvoer is een smalle gleuf die tot de rand doorloopt. En dan was er een fraaie meubellijn met de naam Atelier, met uitgesneden fronten. Ook nog nieuwe douchekoppen voor inbouw in het plafond van een grote, luxe wellnessruimte. Ze zien er precies zo uit als de bijbehorende inbouwspotjes die de beleving nog heftiger maken.

AXOR Het premium-merk van Hansgrohe wint prijzen met MyEdition, een steeds verder uitdijend aanbod van bijna-maatwerk voor kranen. Die worden afgewerkt met stukjes hout, leer of steen naar keuze en daar kan de architect mooie ideeën mee verwezenlijken. Als die zich tenminste niet laat verleiden door de vormgeving van Edge van Jean-Marie Massaud: daar bestaat de kraan uit rechthoekige blokken als bouwdeelen, met mooie verhoudingen en als toppunt een ‘diamond cut’-afwerking zoals je die ook wel ziet bij luxe aanstekers. Axor is ook het werkterrein van de overdadige plafonddouches waar een heel orkest van verschillende stralen uit komt. Deze wellnesswonderen kregen een nog wat strakkere vormgeving, waarbij de tientallen spuitmondjes zich nu naar binnen terugtrekken als ze even geen water moeten geven. Wat er dan overblijft is een simpele metalen plaat die niet meer op een douche lijkt, minimalisme ten top.